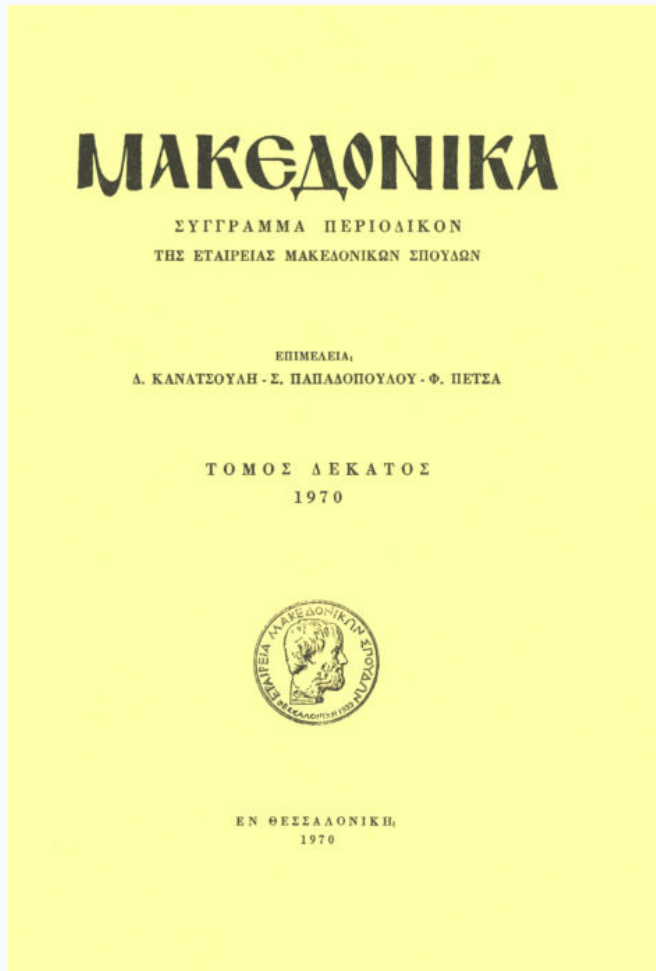

Μακεδονικά

Τόμ. 10, Αρ. 1 (1970)

Σύμμεικτα περί της «Φιλοκαλίας» και του «Ευεργετινού»

Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.782](https://doi.org/10.12681/makedonika.782)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπουλίδης Κ. Κ. (2015). Σύμμεικτα περί της «Φιλοκαλίας» και του «Ευεργετινού». *Μακεδονικά*, 10(1), 291–293.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.782>

En 1836 nous trouvâmes le règlement concernant les malades et le personnel écrit en grec.

En 1838 dans l'une des chambres de l'établissement il y avait de la place pour 6 hommes, dans l'autre pour 6 femmes¹.

En 1840 un contrôle constata que la maison pour indigents était bien aménagée mais très sale. La chambre pour hommes était spacieuse, mais celle des femmes exiguë, comme une prison. C'est dans cette année, qu'après le Dr Birly, le Dr Emmanuel Ferczy, d'origine grecque assuma la direction de l'hôpital.

En 1841 l'hôpital fut transféré dans l'aile du Sud du corps de bâtiment construit alors au bord du Danube faisant partie de la «Cour Grecque» (sic).

En 1854 l'hospice pour indigents disposait de 8 lits mais on y assistait en outre 40 pauvres.

Faute de données et documents, nous ne savons pas la date de la cessation de cet établissement. Mais comme en 1908 nous avons trouvé une note (facture) dressée pour l'hospice des pauvres, nous pouvons en conclure que cette noble institution a encore existé au commencement de ce siècle.

Budapest

ÖDÖN FÜVES

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ «ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ» ΚΑΙ ΤΟΥ «ΕΥΕΡΓΕΤΙΝΟΥ»

1. Είναι γνωστές οι δύο συλλογές άσκητικών έργων: τής «Φιλοκαλίας» και του «Ευεργετινός», τις όποιες όφείλουμε, την μὲν πρώτη στὸν μητροπολίτη πρόην Κορινθίας Μακάριο (Νοταρά) καὶ στὸν δσιο Νικόδημο Ἄγιορείτη, τὴν δὲ δεύτερη στὸν μοναχὸ Παῦλο τὸν Εὐεργετινὸ καὶ τὸν δσιο Νικόδημο τὸν Ἄγιορείτη.

Ἡ «Φιλοκαλία» ἐξεδόθη γιὰ πρώτη φορά στὴ Βενετία τὸ 1782 καὶ ἔφερε τὸν πλήρη τίτλο: «Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, συνερανισθεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν, ἐν ἧ, διὰ τῆς κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν ἠθικῆς φιλοσοφίας, ὁ νοῦς καθαίρεται, φωτίζεται καὶ τελειοῦται. Ἐπιμελεία μὲν ὅτι πλειοστὴ διορθωθείσα. Νῦν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα διὰ διαπάνης τοῦ τιμωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου κυρίου Ἰωάννου Μαυρογορδάτου. Εἰς κοινήν ὀρθοδόξων ὠφέλειαν. Ἐνετίησιν, 1782. Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, con licenza de' Superiori, e privilegio» (σ. 1στ' + 1207, in folio). Γιὰ δεύτερη φορά ἐξεδόθη στὴν Ἀθήνα τὸ 1893 ἀπὸ τὸν Π. Ἀθ. Τζελάτη, «εἰς ἣν προσετέθησαν τὰ ἐκ τῆς ἐν Βενετία ἐκδόσεως ἑλλείποντα κεφάλαια τοῦ μακαρίου πατριάρχου Καλλίστου»².

Ὁ «Εὐεργετινός» ἐξεδόθη γιὰ πρώτη φορά στὴ Βενετία τὸ 1783 καὶ εἶχε τὸν πλήρη τίτλο: «Συναγωγή τῶν θεοφθόγων ρημάτων καὶ διδασκαλιῶν τῶν θεοφόρων, καὶ ἁγίων πατέρων. Ἀπὸ πάσης γραφῆς θεοπνεύστου συναθροισθεῖσα οἰκείωστε (sic), καὶ προσφῶ-

1. Englender né Brüll Klára, Orvosok és Kórházak Pest-Budán Bp. é. n. 118-119 (Mme Engländer-Brüll Klára: Médecins et hôpitaux de Pest-Buda).

2. Γιὰ τρίτη φορά ἐξεδόθη ἀπὸ τὸν ἐκδ. οἶκο «Ἀστήρ» τῶν ἀδελφῶν Ἀλ. καὶ Ἐ. Παπαδημητρίου μὲ ἐπιμελία τοῦ διακόνου Ἐ. Ἱ. Θεοδοροπούλου καὶ πίνακες τοῦ ἀρχιμανδρίτου Παντελεήμονος Καρανικόλα (σήμερα μητροπολίτου Κορινθίας). Στὴν ἐκδοσὴ αὐτῆ, ποὺ ἔχει σάν βάση τὴν δεύτερη ἐκδοσὴ (Ἀθήνα 1893), τὸ ἔργο διαιρέθηκε σὲ πέντε τόμους (Ἀθήνα 1957 κ.έ.).

ρως εκτεθεισα παρά Παύλου του όσιωτάτου μοναχού, και κτήτορος μονής τής 'Υπεραγίας Θεοτόκου τής Εδεργενίδος, και Εδεργεντινού επικαλουμένου, ήτις ληφθεισα εκ τής βιβλιοκτικής τής εν τῷ 'Αγιωνύμῳ 'Ορει Ιεράς, βασιλικῆς τε και πατριαρχικῆς μονής του Κουντουλουμούση (sic) έπονομαζομένης. Νυν πρώτον τύποις έξεδόθη διά δαπάνης του τιμιωτάτου, και εύγενεστάτου κυρίου κυρίου 'Ιωάννου Καννά. Πρός όφελειαν τῶν έντουρχανόντων. 'Ενετίση, 1783. Παρά 'Ανωπιῶ τῷ Έκδοτῳ. Con licenza de' Superiori e privilegio» (σ. λστ' +1098, in folio). Για δεύτερη φορά έξεδόθη «τῇ αίτήσει και γενναίᾳ συνδρομῇ τῶν έν τῷ άγιονύμῳ όρει του 'Αθω άγιων πατέρων υπό Κ. Α. υιάδ Θ. Φωκαέως» (Κωνσταντινούπολις 1861). Για τρίτη φορά έξεδόθη από τόν 'Αντ. Στ. Γεωργίου ('Αθήνα 1901) και είχε μερικές διορθώσεις αλλά και λάθη στον μακροσκελή τίτλο τής πρώτης έκδόσεως¹.

'Επαναλήφθηκαν γνωστές πληροφορίες, αλλά σκοπός του σημειώματος αυτού είναι να άποκαταστήσει μία βιβλιογραφική παράληψη: Τόσο στην 'Ελλάδα όσο και στο έξωτερικό παρουσιάζονται περισσότερες οι έκδόσεις τής «Φιλοκαλίας» και, επί πλέον, επικρατεί σύγχυση στις χρονολογίες τῶν έκδόσεων τής «Φιλοκαλίας» και του «Εδεργεντινού». Όλοι παρασύρονται από τὸ σφάλμα του ρωμαιοκαθολικού επισκόπου L. Petit ὁ όποίος αναφέρει² ὅτι ἡ μὲν «Φιλοκαλία» έξεδόθη α) στη Βενετία τὸ 1782, β) στην Κωνσταντινούπολη τὸ 1861 και γ) στην 'Αθήνα τὸ 1900, ὁ δὲ «Εδεργεντινός» α) στη Βενετία τὸ 1783 και β) στην 'Αθήνα τὸ 1893³. Για τὴν άποκατάσταση τής παραλείψεως του L. Petit αναφέρουμε ὅτι ἡ μὲν «Φιλοκαλία» έξεδόθη α) στη Βενετία τὸ 1782, β) στην 'Αθήνα τὸ 1893 και γ) στην 'Αθήνα τὸ 1957 (κ.έ.), ὁ δὲ «Εδεργεντινός» α) στη Βενετία τὸ 1783, β) στην Κωνσταντινούπολη τὸ 1861, γ) στην 'Αθήνα τὸ 1901⁴, (και δ) στην 'Αθήνα τὸ 1959).

Πιθανὸν να έγινε κάποια σύγχυση μεταξύ τῶν δύο άσκητικῶν συλλογῶν. 'Η «Φιλοκαλία» περιλαμβάνει κείμενα νηπτικῶν πατέρων ένθ ὁ «Εδεργεντινός» περιλαμβάνει άπλά άσκητικά έργα «άπό πάσης γραφῆς θεοπνευστου», τὰ όποία στο περιεχόμενο συγγενεούσιν προς τὸ περιεχόμενο του «Εροντικοῦ», αλλά περιέχει και νηπτικά κείμενα.

2. Θά άξιζε, νομίζω, τὸν κόπο γία ένα φιλιστορα και ένα βιβλιόφιλο να επανέλθουμε στην τρίτη έκδοση του «Εδεργεντινού» ('Αθήνα 1901), ὅπου στη σελίδα 5 ὁ έκδότης παρουσιάζει ένα σκίτσο μοναχού με τὴ λεζάντα: «Παῦλος ὁ Εδεργεντινός ὁ συγγραφεὺς τής πα-

1. 'Εγινε π.χ. «...παρά Παύλου του όσιωτάτου (sic) μοναχού... συναθροισθεισα οικειως και προσφύρωσ... και Εδεργεντινού επικαλουμένου. Ληφθεισα εκ τής βιβλιοθήκης...του Κουτουλουμούση...». Για τέταρτη φορά έξεδόθη με έπιμέλεια και σχόλια του άρχιμ. Ματθαίου (παλαιοιημερολογίου) στην 'Αθήνα τὸ 1959. Τὸ έργο διατρέθηκε σε τέσσερις τόμους.

2. L. P e t i t, Macaire de Corinthe, Dictionnaire de Théologie Catholique, t. IX, col. 1449-1452.

3. Τὰ σφάλματα του L. Petit δὲν επαναλαμβάνονται στο έργο τῶν E. L e g r a n d (-L. P e t i t - H. P e r n o t), Bibliographie Hellénique où description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dix-huitième siècle, t. deuxième, Paris (Les Belles Lettres) 1928, ὅπου στη σ. 420 αναφέρονται ὀρθά οι έκδόσεις του «Εδεργεντινού», αλλά στη σ. 392 αναφέρεται μόνο ἡ πρώτη έκδοση τής «Φιλοκαλίας».

4. Πράγματι, ἡ τρίτη έκδοση του «Εδεργεντινού» έγινε στην 'Αθήνα τὸ 1901 και ὀχι τὸ 1900 ἢ 1900-1901, ὅπως γράφεται πολλές φορές εσφαλμένα. 'Άλλωστε άξιζει να σημειωθῆ και ἡ δήλωση του έκδότη, στη σ. 525 τής τρίτης έκδόσεως, πὸν έχει ως έξῆς: «Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τῆς έν μακαρίᾳ τῇ λήξει περιποήτου και προσφιλεστάτης μοι συζύγου Κατίνας 'Αντ. Στ. Γεωργίου, ἧς ἡ τελευταίη εκ τουδε του βίου έγινετο ἅμα τῇ ενάρξει τής εκτυπώσεως του παρόντος, εις τὰς 28 'Ιουλίου π.έ. 1900. 'Ο έκδότης 'Αντ. Στ. Γεωργίου».

ρούσης βιβλίου». Δὲν γνωρίζω ἂν μέχρι σήμερα ἔχει γίνει κάποια διόρθωση στὸ σφάλμα αὐτὸ, ὁ εἰκονιζόμενος ὁμοῦ μοναχὸς δὲν εἶναι καθόλου ὁ Παῦλος ὁ Εὐεργετινός, ἀλλὰ ὁ ὄσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης (βλ. σκίτσο τοῦ ὄσιου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτη ἀπὸ παλιῆς ἐκδόσεως βιβλίων του στὴ Βενετία πρὸ ἀναδημοσιεύουσι οἱ Β. Γ. Μπιλάλης¹ καὶ J. Meyendorff²). Πιθανὸν καὶ ἐδῶ ὁ δαίμων τῶν τυπογραφείων νὰ μῆκε ἐκτοπιζόντας τὸν ὄσιο Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ τελευταῖος ἀπὸ πολλοὺς παρουσιαζόταν καὶ παρουσιάζεται σὰν συγγραφέας πολλῶν βιβλίων, ἀπὸ τὰ ὅποια ὁμοῦ τοῦ ὀφείλουμε τὴ συστηματοποίηση τῆς ὕλης καὶ τὸν πρόλογο, ὅπως συμβαίνει καὶ στὸν «Εὐεργετινός»³.

Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

Ἀπρίλιος 1970

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Ἀπάντησις εἰς τὸν κ. Δημ. Κανατσούλην.

Ὁ καθηγητὴς κ. Δημήτριος Κανατσούλης μοι ἔκαμε τὴν τιμὴν νὰ γράψῃ ἑκτενὴ βιβλιοκρισίαν ἐπὶ τῆς διαλέξεώς μου, τῆς δημοσιευθεῖσης ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Συμμαχία τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' μετὰ τοῦ Ἀννίβα κατὰ τῆς Ρώμης» εἰς τὸν Θ' τόμον τῶν «Μακεδονικῶν» σελ. 377-381. Ἀλλὰ ἀντὶ βιβλιοκρισίας ὁ κ. Δ. Κανατσούλης ἤσκησεν εὐκόλον πολεμικὴν. Δικαίωμα τοῦ καθενὸς νὰ ἐπικρίνῃ ὅτι ἐκδίδεται ὡς ἔντυπον καὶ τίθεται εἰς δημοσίαν κυκλοφορίαν. Ἐπειδὴ ὁμοῦ συμπίπτει ἡ ἰδιότης τοῦ ἐκδότου «Μακεδονικῶν» καὶ ἡ τοῦ βιβλιοκριτοῦ, φρονῶ ὅτι ἔδει νὰ τεθῆ τὸ βιβλιοκριτικὸν του σημείωμα ὑπ' ὄψει μου πρὸ τῆς ἐκτύπωσώς, διὰ ν' ἀπαντήσω εἰς τὸ αὐτὸ ἔντυπον ἐν συνεχείᾳ. Διότι οἱ ἀναγνώσται τῆς βιβλιοκρισίας τοῦ κ. Κανατσούλη δὲν θὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀναγνώσται καὶ τῆς παρουσίης ἀπαντήσεώς μου.

Ἄς ἔλθωμεν ὁμοῦ εἰς τὸ κείμενον τῆς κριτικῆς. Ὁ κ. Κανατσούλης ἔγραψε τετρασέλιδον βιβλιοκρισίαν. Ἐάν ἐσταμάτα εἰς τὰς 28 πρώτας σειράς τοῦ κριτικοῦ του σημειώματος, θὰ εἶχον πάντα λόγον νὰ τὸν εὐχαριστήσω, διότι πράγματι ἀποδίδει τὸ γενικὸν νόημα τῆς διαλέξεώς μου, ἦτοι ὅτι ὁ Φίλιππος ὁ Ε', κινούμενος ὑπὸ τῆς πανελληνίου ιδέας, ἠγωνίσθη διὰ νὰ σώσῃ τὸν Ἑλληνισμὸν ἀπὸ τὴν ὑποδουλώσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ἄλλ' ὁ βιβλιοκριτὴς ἐπιμένει νὰ προσθέσῃ καὶ τὰς ἰδικὰς του κρίσεις ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ γράφει «οἱ βασιλεῖς τῆς ἑλληνιστικῆς Μακεδονίας ἀπέβλεπον ἅπλως εἰς

1. Β. Γ. Μπιλάλης, Ὁ ὄσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης (1749-1809), Ἀθήναι 1969, ἐξώφυλλο.

2. J. Meyendorff, St. Gregoire Palamas et la mystique Orthodoxe, Paris (Seuil) (1959), σ. 146.

3. Πρβλ. καὶ τὸ γεγονός ὅτι στὴν πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου «Ὁ Ἄορατος Πόλεμος» ὁ ὄσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἔβαλε γιὰ τίτλο: «Βιβλίον ψυχοφελέστατον (sic) καλούμενον... ἄορατος πόλεμος. Συντεθὲν μὲν πρὶν παρὰ τινος σοφοῦ ἀνδρός, καλλωπισθὲν δὲ νῦν καὶ διορθωθὲν... παρὰ... Νικοδήμου...» (Βενετία 1796), τὸ ἴδιο βιβλίον ὁμοῦ ἔφθασε νὰ ἐκδοθῆται μὲ τὸν ἐξῆς τίτλο: «Βιβλίον ψυχοφελέστατον (sic) καλούμενον ἄορατος πόλεμος συντεθὲν παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου..., Ἐν Ἀθήναις, τύποις «Προμηθεύς», 1922».